

Музичне вітання у виконанні
Любові Сагат (сопрано).

го нагороджено книгою “Гроші України”. За друге місце провідний економіст Операційного управління Олена Бородай здобула пам’ятну срібну монету. Третє місце посіла економіст департаменту персоналу Олена Яцура, їй вручено набір “Монети України”. Учасники I туру, які засвідчили найкращі результати у центральному апараті, територіальних управліннях,

структурних одиницях і підрозділах, вийшли до завершального II туру вікторини. Перше місце в ньому виборов провідний економіст територіального управління НБУ в Тернопільській області Олег Владимир. Його нагороджено сувенірною срібною банкнотою. За

Нагороду отримує переможець он-лайн
вікторини “Історія грошей і грошового обігу
в Україні” Олег Владимир.

друге місце пам’ятною срібною монетою нагороджено заступника начальника центру інформатизації, начальника відділу управління НБУ в Луганській області Євгена Бондаря. Також пам’ятною срібною монетою за третє місце нагороджено головного економіста управління НБУ в Чернівецькій області Ірину Осадчук.

За активне забезпечення організації

та високий рівень проведення в регіоні II Всеукраїнського конкурсу дитячих малюнків “Національний банк майбутнього” подякою Голови Національного банку України відзначено колектив територіального управління Національного банку України в Закарпатській області. Нагороду отримав начальник управління Валерій Коляско.

Подяку Голови Національного банку України
управлінню НБУ в Закарпатській області
отримує його начальник Валерій Коляско.

На завершення свята прекрасним подарунком для всіх його учасників, переможців конкурсу і вікторини став святковий концерт.

Роман Підвисоцький,
“Вісник НБУ”.

Фото Владислава Негребецького.

До Дня Конституції України/

Конституційні повноваження та правовий статус Національного банку України

28 червня відзначається 17-та річниця Конституції України – Основного Закону, який закріпив засади суцільного і державного устрою нашої країни, основні права та обов’язки громадян, визначив правовий статус, функції та повноваження органів державної влади. У тому числі й “особливого центрального органу державного управління” – Національного банку України, що у подальшому були конкретизовані законами України “Про Національний банк України” та “Про банки і банківську діяльність”.

Нагадаємо основні положення згаданих документів.

On June 28, celebrated is the 17th anniversary of the adoption of the Constitution of Ukraine, the fundamental law that established principles of the social order and political system of our country as well as fundamental rights and duties of the citizens and determined the legal status, functions and powers of the state run public authorities and of the National Bank of Ukraine, the special central organ of the government. Then, the NBU legal status, functions and powers were elaborated in the Laws of Ukraine “On the National Bank of Ukraine” and “On Banks and Banking”.

Центральний банк у будь-якій державі є особливим органом. Це зумовлено його спеціальним правовим статусом, який передбачає покладення на нього низки особливих

функцій, а саме: забезпечення стабільності національної грошової одиниці, проведення грошово-кредитної політики, здійснення емісії грошей та організація їх обігу, налагодження

системи рефінансування банків, банківське регулювання тощо.

Банківська система України – дворівнева. Її верхній рівень представлений єдиним органом – Націо-

нальним банком України. Відповідно до ст. 2 Закону України “Про Національний банк України” від 20 травня 1999 року (надалі – Закон про НБУ) Національний банк є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією, цим законом та іншими законами України [3].

Найважливішою функцією центральних банків є забезпечення стабільності національної валюти. Це зафіксовано і в Конституції України. У ст. 99 чітко вказано, що забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України [1]. Стаття 6 Закону про НБУ доповнює, що при виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі [3]. Крім того, забезпечення стабільності національної валюти є прерогативою Національного банку України, і саме тому особливого значення набуває закріплення його правового статусу, який би забезпечував ефективну реалізацію центральним банком його основної та інших функцій.

Визначальним елементом правового статусу Національного банку України є положення, закріплене у ст. 2 Закону про НБУ, про те, що Національний банк України є особливим центральним органом державного управління. Використання законодавцем терміна “особливий центральний орган державного управління” для характеристики Національного банку України є універсальним підходом, що базується на двох суттєвих підставах.

По-перше, це законодавче визначення підкреслює державно-управлінську природу діяльності Національного банку України в процесі реалізації покладених на нього функцій. Національний банк бере активну участь у державному управлінні економічними процесами в Україні шляхом проведення грошово-кредитної політики, а також здійснює спеціальні управлінські заходи у формі адміністративного та індикативного регулювання банківської діяльності.

По-друге, у такий спосіб підкреслюється принципова особливість правового статусу вітчизняного центрального банку. З урахуванням по-

ложення ст. 6 Конституції України щодо здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову Національний банк не входить до жодної з гілок влади, а це є важливою гарантією його незалежності від органів державної влади. Незалежність Національного банку від органів державної влади слід вважати головним принципом його діяльності [5]. Цей принцип спрямований на забезпечення ефективної реалізації основної функції центрального банку. Захист органу, відповідального за грошову політику, від політичної нестабільності досягається саме його незалежністю.

Зміст принципу незалежності Національного банку України розкривається у процесі аналізу інституційного та бюджетного аспектів.

Сутність інституційної незалежності Національного банку України виявляється у механізмах його відносин із парламентом, урядом та главою держави – Президентом України. Особливості форм цих взаємовідносин закріплені у розділі IX Закону про НБУ.

Відповідно до ст. 51 Закону про НБУ Національний банк підзвітний Президенту і Верховній Раді України в межах їхніх конституційних повноважень. Підзвітність означає:

1) призначення на посаду і звільнення з посади Голови Національного банку Верховною Радою за поданням Президента України;

2) призначення та звільнення Президентом половини складу Ради Національного банку;

3) призначення і звільнення Верховною Радою половини складу Ради Національного банку;

4) доповідь Голови Національного банку Верховній Раді про діяльність Національного банку;

5) надання Президенту України та Верховній Раді двічі на рік інформації про стан грошово-кредитного ринку в державі.

Особливості взаємовідносин Національного банку з Кабінетом Міністрів України викладено у ст. 52 Закону про НБУ, яка закріплює такі їх форми:

– Національний банк та Кабінет Міністрів проводять взаємні консультації з питань грошово-кредитної політики, розробки і здійснення загальнодержавної програми економічного та соціального розвитку;

– Національний банк на запит Кабінету Міністрів надає інформацію

щодо монетарних процесів та грошово-кредитного ринку;

– Кабінет Міністрів, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади на запит Національного банку надають інформацію, що має вплив на стан платіжного балансу, на монетарні процеси, грошово-кредитний ринок, включаючи щомісячну інформацію про показники доходів, видатків і дефіциту державного та зведеного бюджетів, стан державного боргу та графік платежів за ним;

– Національний банк підтримує економічну політику Кабінету Міністрів, якщо вона не суперечить забезпеченню стабільності грошової одиниці України;

– Голова Національного банку або за його дорученням один із його заступників можуть брати участь у засіданнях Кабінету Міністрів з правом дорадчого голосу;

– у засіданнях Правління Національного банку можуть брати участь члени Кабінету Міністрів з правом дорадчого голосу;

– Національний банк України має право подавати Кабінету Міністрів України у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України [3].

Слід враховувати, що ст. 52 Закону про НБУ визначається змістом норм ст. 116 Конституції України. Так, характер відносин між Кабінетом Міністрів та Національним банком базується на компетенції Кабінету Міністрів у забезпеченні проведення фінансової, цінової, інвестиційної і податкової політики, тоді як Національний банк здійснює грошово-кредитну політику, спрямовану на дотримання стійких темпів економічного зростання, запобігання інфляції, забезпечення стабільності грошової одиниці України [4].

Другим важливим аспектом принципу незалежності Національного банку є бюджетна незалежність, зміст якої включає кілька елементів: по-перше, це умови та порядок участі центрального банку у фінансуванні бюджетних видатків, зокрема дефіциту державного бюджету; по-друге, порядок перерахування прибутку Національного банку до державного бюджету.

Відповідно до ст. 54 Закону про НБУ Національний банк не має права надавати кредити в національній та іноземній валютах як прямо, так і

опосередковано через державну установу, іншу юридичну особу, майно якої перебуває у державній власності, на фінансування витрат Державного бюджету України. Наявність цієї норми в зазначеному законі відповідає тенденціям світової практики законодавчого регулювання відносин центрального банку й уряду з приводу залучення коштів центробанку для фінансування бюджетних видатків. Кредитування уряду центральним банком з метою фінансування бюджетного дефіциту становить реальну загрозу як для монетарної стабільності, так і для фінансової безпеки держави в цілому. Заборона такого роду кредитування – одна з головних вимог нормативно-правової конвергенції до країн – кандидатів на вступ до Європейського Союзу. Як виняток, законами про центральні банки окремих держав центробанкам дозволяється надавати короткострокові кредити лише з метою касового обслуговування бюджету, обмежуючи розмір кредитів певним обсягом його дохідної частини. Такий підхід дає центральному банку можливість формувати гнучкіші відносини з урядом. З одного боку, не порушується принцип політичної недоторканності центробанку, а з другого – є коректним з правового погляду інструментом підтримання державної економічної політики, якщо це не загрожує грошовій стабільності [5].

З метою забезпечення стабільного розвитку держави, створення сприятливих умов для формування належного конкурентного середовища на фінансовому ринку функціонує банківська система. Її структуру, а також економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків визначає Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року.

Банківська система – законодавчо визначена, чітко структурована сукупність різних видів банків, що діють у межах загального грошово-кредитного механізму в тій чи іншій країні у певний історичний період і займаються банківською діяльністю.

Згідно зі ст. 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” банківська діяльність – це залучення у вклади грошових коштів фізичних та юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахун-

ків фізичних та юридичних осіб [2].

Суспільні відносини з приводу банківської діяльності, пов’язані з банківським кредитуванням, набуваючи правової форми, регулюються масивом юридичних норм. Різноманітність, складність, певна ієрархічність таких відносин припускає використання в правовому регулюванні різних методів, властивих окремим галузям права. Поряд з юридичною рівністю сторін, характерною для банківського кредитування, активно використовується в даному випадку і метод владних приписів, властивий публічним галузям права.

Особлива важливість даної сфери для всієї фінансової системи держави та відповідне їй імперативне регулювання не виключає і певної децентралізації банківської системи, що забезпечує самостійність банків. Саме в таких умовах можливе стабільне функціонування різнотипних банківських організацій. Певне місце в регулюванні банківської діяльності займають фінансово-правові відносини [4].

На забезпечення стабільності банківської системи спрямоване державне регулювання діяльності банків, яке здійснюється Національним банком у формах, перерахованих у ст. 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність”:

- І. Адміністративне регулювання:
 - 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
 - 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
 - 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
 - 4) нагляд за діяльністю банків;
 - 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків;

ІІ. Індивідуальне регулювання:

- 1) встановлення обов’язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов’язкових резервів для банків;
- 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентські відносини;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операції з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорт та експорт капіталу [2].

Реалізуючи свою основну конституційну функцію, Національний

банк здійснює її через специфічні засоби і методи грошово-кредитної політики, за допомогою яких і відбувається регулювання обсягу грошової маси. Відповідно до цих завдань ст. 25 Закону про НБУ до таких методів віднесені:

- визначення та регулювання норм обов’язкових резервів для комерційних банків;
- процентна політика;
- рефінансування комерційних банків;
- управління золотовалютними резервами;
- операції з цінними паперами (крім цінних паперів, що підтверджують корпоративні права), у тому числі з казначейськими зобов’язаннями, на відкритому ринку;
- регулювання імпорту та експорту капіталу;
- запровадження на строк до шести місяців вимоги щодо обов’язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті;
- зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;
- емісія власних боргових зобов’язань та операції з ними.

Чітке дотримання конституційних повноважень, повноцінне використання наявних інституційних механізмів та операційних важелів, послідовність і прозорість політики Національного банку України та узгодженість дій з іншими органами і гілками влади забезпечать практичну дієвість норм Конституції, реальний захист спільних інтересів, зростання економіки держави та добробуту всіх її громадян. □

Література

1. Конституція України (зі змінами) від 28 червня 1996 року.
 2. Закон України “Про банки і банківську діяльність” (зі змінами) від 07.12.2000 року № 2121-III.
 3. Закон України “Про Національний банк України” (зі змінами) від 20.05.1999 року № 679-XIV.
- При підготовці статті також використано матеріали книжки:
4. Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М. *Фінансове право: навч. посібник*. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
 5. *Фінансове право України: навч. посібник / за заг. ред. Л.К.Воронової*. – К.: Правова єдність, 2009. – 395 с.

Матеріал підготовлено працівниками юридичного департаменту Національного банку України.